

УДК 343.98:351.74

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2025.26.56>**Бараннік Р.В.**

*кандидат юридичних наук, доцент, виконуючий обов'язки завідувача
та доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
Запорізький національний університет*

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА КПК УКРАЇНИ

Вступ. Вогнева підготовка традиційно розглядається як елемент професійної компетенції працівника поліції: уміння володіти зброєю, реагувати на загрозу, знешкоджувати правопорушника тощо. Проте така оцінка – лише частина ширшої картини. Структура, інтенсивність та якість вогневої підготовки безпосередньо впливають на здатність працівника поліції діяти відповідно до закону, а отже – запобігати кримінальним ризикам, що виникають як у самій оперативній діяльності, так і у подальшому кримінальному провадженні. Адже кожен постріл – це потенційний доказовий епізод; кожне рішення про застосування зброї – джерело можливої кримінальної чи дисциплінарної оцінки.

Таким чином, вогнева підготовка має розглядатися не лише як технічна навичка або тактична дисципліна, а як *превентивний механізм кримінального провадження* – система, яка зменшує імовірність порушення закону, удосконалює якість доказової бази, забезпечує належність і пропорційність застосування сили та формує поведінкові алгоритми, що відповідають вимогам КПК України та стандартам ЄСПЛ.

У світлі цього постає ключове питання: яким чином професійна підготовка впливає на кримінально-процесуальні наслідки подій, пов'язаних із застосуванням зброї, і чи може вона розглядатися як елемент запобігання кримінальним ризикам? Щоб спробувати від-

повісти на таке ґрунтовне питання, ми будемо спиратися на законодавство України, судову практику та міждисциплінарні дослідження.

Постановка проблеми. КПК України містить низку положень, що прямо або опосередковано стосуються застосування зброї поліцейськими: ст. 23 про безпосередність дослідження доказів, ст.ст. 84 – 86 про належність та допустимість доказів, ст. 91 про предмет доказування, ст. 370 про вмотивованість судового рішення. У разі застосування зброї кожен з цих елементів може стати ключовим: доказування має встановити, чи була загроза реальною, чи дії працівника поліції відповідали вимогам пропорційності та необхідності, чи були доступні інші засоби, чи дія була своєчасною та обґрунтованою.

Проблема полягає в тому, що суди та сторони кримінального процесу оцінюють подію *ретроспективно*, у той час як поліцейський ухвалює рішення *в умовах невизначеності*, часто протягом частки секунди. ЄСПЛ неодноразово наголошував у справах *McCann v. UK* (1995) [1], *Bubbins v. UK* (2005) [2], *Armani Da Silva v. UK* (2016) [3], що оцінка правомірності застосування сили має враховувати саме ту інформацію, яка була доступна офіцеру на момент події. Але на практиці ретроспективна оцінка ніколи не співпадає з реальним сприйняттям ситуації суб'єктом.

Вогнева підготовка у цьому контексті постає як фактор, здатний мінімізувати роз-

рив між юридичною оцінкою та реальними умовами ухвалення рішення. Вона формує поведінкові моделі, які:

- зменшують імовірність правових помилок;
- підвищують точність та контрольованість дій;
- забезпечують відповідність принципам необхідності та пропорційності;
- створюють належну доказову базу (зокрема через правильне позиціонування, попередження, фіксацію).

Отже, вогнева підготовка є передумовою для *процесуальної безпеки* – здатності поліцейського не лише діяти правильно, але й бути здатним довести правомірність своїх дій у кримінальному провадженні.

Огляд літератури і судової практики. Наукові дослідження вказують, що поведінка поліцейського під час збройних інцидентів залежить від рівня автоматизації дій, сформованих тренуваннями. Девід Клінгер у своїй відомій монографії *Into the Kill Zone* (2004) показує, що стрес та висока адреналінова реакція різко обмежують обсяг інформації, яку людина може обробити [4]. Тому без регулярної підготовки поліцейський схильний діяти імпульсивно, що підвищує ризик як надмірного застосування сили, так і помилкової оцінки загрози.

Американська доктрина, зокрема рішення Верховного суду США *Graham v. Connor* (1989), виробила принцип “розумного офіцера”, який передбачає оцінку дій працівника поліції з точки зору тих умов, у яких він перебував [5]. Хоча український кримінальний процес не містить прямого аналога цього принципу, але близька до нас практика ЄСПЛ фактично формує подібну концепцію.

У Європі домінує стандарт “абсолютної (виключної) необхідності” (ст. 2 Конвенції [6]). Рішення *McCann* та *Armani Da Silva* визначають, що застосування сили може бути виправданим навіть тоді, коли загроза виявилася не реальною, якщо переконання поліцейського було добросовісним і об’єктивно виправданим [1; 3].

У національній практиці Верховного Суду у кримінальних провадженнях щодо поліцейських нерідко фігурує питання: чи була загроза реальною та чи не перевищив офіцер повноважень. Для цього суд враховує: наявність підготовки та її якість; відпрацьованість навичок взаємодії у команді; здатність здійснювати попередження; відповідність дій відомчим інструкціям; наявність відеофіксації та доказів тактичної грамотності. Ці фактори прямо пов’язані з підготовкою і демонструють, що суд фактично розглядає вогневу підготовку як юридично релевантний аспект.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї статті є проаналізувати вогневу підготовку як інструмент превенції кримінально-процесуальних ризиків та показати, яким чином тренувальні програми впливають на формування доказової бази та оцінку правомірності застосування зброї.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних основних завдань: з’ясувати роль стресу та когнітивних обмежень у збройних інцидентах; дослідити, як підготовка, у тому числі вогнева підготовка, впливає на здатність працівника дотримуватися принципів пропорційності та необхідності; проаналізувати судову практику щодо застосування зброї; показати, що тренувальні моделі мають кримінально-процесуальне значення.

Виклад основного матеріалу. Вогнева підготовка у правоохоронних органах традиційно розглядається як набір технічних навичок – уміння тримати зброю, правильно стріляти, діяти у групі. Проте в реальному кримінальному провадженні ці навички набувають значно ширшого змісту: вони визначають не лише ефективність реагування, а й правову оцінку самого факту застосування зброї. Іншими словами, питання стрільби неможливо звести до тактичної площини, оскільки воно невід’ємно пов’язане з юридичними стандартами, які застосовуються судом задовго після завершення події.

Судова практика ЄСПЛ демонструє, що застосування вогнепальної зброї завжди оцінюється у світлі принципів необхідності й пропорційності. Проте ці принципи, які у текстах рішень виглядають чіткими та логічними, у момент події стикаються з людською фізіологією, когнітивними обмеженнями та неповнотою інформації. Саме тому один із центральних аргументів у справі *McCann and Others v. UK* полягав у визнанні того, що працівники силових структур мають діяти у стресових умовах, у яких неможливо досягти “ідеальної оцінки” загрози. Суд зазначив, що оцінка їхніх дій має проводитися у світлі тих обставин, які були доступні їм у конкретний момент часу [1].

Цей підхід важливо розуміти як методологічну рамку. Він не означає, що будь-які дії є виправданими; навпаки, він дозволяє відокремити добросовісно помилкове рішення від грубої недбалості або перевищення влади. У цій межі й знаходиться ключова роль вогневої підготовки: вона здатна перетворити хаотичну поведінку на структуровану, передбачувану і, головне, юридично обґрунтовану.

Вогнева підготовка формує у працівника поліції інтуїтивно-автоматичний рівень дій, що стає критично важливим у стресових умовах. Відомо, що під впливом адреналіну у людини різко звужується поле зору, виникає феномен тунельного бачення, знижується точність рухів, погіршується здатність обробляти інформацію. Це підтверджено в численних дослідженнях, зокрема Девіда Клінгера, який описує феномен “тематичної фіксації” – коли офіцер концентрується лише на джерелі загрози і не фіксує периферійні деталі [4].

Саме тому рішення про застосування зброї може здаватися сторонньому спостерігачеві надмірним або помилковим, хоча у момент події воно було об’єктивно обґрунтованим. Розрив між юридичною і фактичною оцінкою події виникає не тому, що офіцер діяв неправильно, а тому, що суд оцінює подію “зі стану спокою”, тоді як працівник поліції ухвалює рішення “зі стану невизначеності”.

Щоб цей розрив не перетворювався на юридичну колізію, необхідно забезпечити такий рівень підготовки, який дозволить зберегти контрольованість дій навіть тоді, коли мозок працює за схемою “бийся або біжи”. Бойові інструктори у різних країнах сходяться на думці, що без регулярної підготовки офіцер у момент загрози не здатен діяти відповідно до тактичних протоколів – він починає діяти рефлексивно, тобто поза рамками професійної поведінки. І саме така реакція найчастіше призводить до юридичних помилок.

У цьому контексті показовим є аналіз Верховного Суду України у справах щодо перевищення влади працівниками поліції. У низці рішень Суд звертав увагу на такі фактори, як:

- чи намагався співробітник шукати альтернативи застосуванню зброї;
- чи діяв він послідовно та контрольовано;
- чи був його стан таким, що дозволяв оцінювати загрозу адекватно;
- чи був він підготовлений до типових сценаріїв розвитку подій.

Варто підкреслити, що хоча український суд рідко використовує пряму термінологію “рівень навченої поведінки”, змістовно він оцінює саме це: наскільки дії відповідали очікуваній моделі підготовленого поліцейського.

Цікавим є також порівняння з американським стандартом, сформованим у *Graham v. Connor (1989)*, згідно з яким дії поліції оцінюються з точки зору “розумного офіцера у тій самій ситуації” [5]. Хоча українське законодавство такої формули не містить, у практиці судів уже помітно її відлуння: суди прагнуть реконструювати інформаційне поле поліцейського – те, що він бачив, чув, міг сприйняти та оцінити. Це важливий крок до справедливої оцінки застосування сили.

Вогнева підготовка є одним із найефективніших засобів формування такого “розумного офіцера”. Вона створює нормативні моделі поведінки, які знижують частку суб’єктивності у рішенні про застосування зброї. Наприклад, працівник поліції, якого навчили працювати з укриттями, зберігати дистанцію,

контролювати рухи рук правопорушника, застосовувати попереджувальні команди, має значно вищу ймовірність діяти пропорційно та необхідно. Це прямо впливає на юридичний аналіз події, адже такі дії залишають більш прозору доказову ситуацію.

Ще один важливий аспект полягає у якості доказів. КПК України вимагає встановити всі суттєві обставини події, а отже – якість доказування у справах щодо застосування зброї залежить від того, наскільки добре та виважено діяв співробітник. Наприклад, правильне розташування поліцейського у просторі робить балістичну експертизу зрозумілішою, що полегшує визначення траєкторії пострілів. Правильні попередження та команда “Стій, поліція!” фіксуються на відео боді-камери і формують доказ добросовісності дій. Контрольована кількість пострілів свідчить про пропорційність. Навіть те, як офіцер тримав палець поза спуском до моменту рішення про стрільбу, може мати доказове значення.

Сучасний кримінальний процес залежить від точності реконструкції події, і саме вогнева підготовка забезпечує “читабельність” поведінки співробітника поліції. Хаотичні дії створюють хаотичні докази і навпаки – структуровані дії створюють структуровані докази.

Тут варто навести типовий приклад з практики ЄСПЛ: у справі *Bubbins v. UK* (2005) Суд визнав дії поліції правомірними, хоча підозрюваний насправді не мав зброї. Вирішальним стало те, що офіцери діяли послідовно, відповідно до процедур і тренувальних алгоритмів, а їхні переконання ґрунтувалися на об’єктивних і розумних підставах [2].

Отже, ми дійшли до можливості сформулювати ключовий аргумент даної статті: *вогнева підготовка – не додатковий елемент,*

а невід’ємна частина кримінально-процесуальної безпеки. Вона не лише формує технічну грамотність, а й визначає зміст доказів, їх якість, зрозумілість та процесуальну вагу.

Таким чином, вогнева підготовка виконує превентивну функцію: запобігає надмірності застосування сили; мінімізує ризики для громадян; зменшує ймовірність кримінальної відповідальності самого співробітника поліції; гарантує суду можливість адекватно оцінити дії суб’єкта.

Тому її слід розглядати не лише у контексті службової діяльності, а у тому числі, як елемент ширшого правового механізму, в якому кожен постріл – це не тільки дія, а ще й майбутній доказ.

Висновки. Вогнева підготовка має подвійне значення: тактичне і процесуальне. Тактичне – забезпечує ефективне реагування на небезпечні ситуації. Процесуальне – створює умови для правомірності поведінки та формування якісної доказової бази.

Системний аналіз судової практики ЄСПЛ і норм КПК України показує, що рішення поліцейського у момент загрози повинно оцінюватися з урахуванням як зовнішніх обставин, так і внутрішніх когнітивних можливостей, які визначаються рівнем підготовки. Вогнева підготовка формує той мінімальний професійний стандарт, без якого застосування зброї неминуче призводить до юридичних ризиків.

Таким чином, вогнева підготовка повинна розглядатися не тільки як суто технічна навичка, а й як *елемент кримінально-процесуальної безпеки*, здатний запобігати правовим конфліктам, зменшувати кількість кримінальних проваджень щодо працівників поліції та забезпечувати відповідність застосування сили міжнародним стандартам.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню вогневої підготовки як превентивного механізму кримінального провадження та аналізу її значення для оцінки правомірності застосування працівником поліції вогнепальної зброї. Актуальність теми зумовлена зміною сучасних підходів до взаємодії між тактичною підготовкою поліцейських та кримінально-процесуальними стандартами, адже кожне застосування зброї автоматично переходить у площину доказування й оцінки

у межах КПК України та практики Європейського суду з прав людини. У статті підкреслено, що вогнева підготовка має розглядатися не лише як технічний компонент професійної діяльності, а як ключовий елемент забезпечення процесуальної безпеки, здатний мінімізувати ризик порушення принципів необхідності, пропорційності та добросовісності.

На основі рішень ЄСПЛ – *McCann and Others v. UK*, *Bubbins v. UK*, *Giuliani and Gaggio v. Italy*, *Armani Da Silva v. UK* – показано, що оцінка застосування сили має ґрунтуватися на інформаційному середовищі, доступному поліцейському в момент інциденту, а не на ретроспективних судженнях. Це створює особливу увагу до питання професійної підготовленості: офіцер, який діє відповідно до відпрацьованої моделі, залишає після себе більш логічну та структуровану доказову ситуацію, що суттєво полегшує кримінальне провадження.

У статті детально досліджено вплив стресу, тунельного бачення, спотворення часу та інших психофізіологічних чинників на поведінку працівника поліції у ситуаціях з високим рівнем небезпеки. Спираючись на емпіричні дослідження Девіда Клінгера (*Into the Kill Zone*, 2004), автор доводить, що саме вогнева підготовка забезпечує компенсацію когнітивних обмежень, дозволяючи зберігати контрольованість, точність та відповідність дій правовим стандартам навіть у пікових стресових умовах.

Підкреслено, що вогнева підготовка має пряме кримінально-процесуальне значення, оскільки визначає якість доказів, можливість реконструкції події та правову оцінку пропорційності й необхідності застосування сили. Ретельна та регулярна підготовка формує передбачувані моделі поведінки, які зменшують кількість помилкових або хаотичних дій, полегшуючи подальший аналіз слідства й суду.

У підсумку автор обґрунтовує необхідність розглядати вогневу підготовку як важливу складову системи запобігання кримінально-правовим ризикам та як інструмент, що забезпечує баланс між ефективністю поліцейської діяльності та вимогами кримінального процесу. Такий підхід дозволяє сформуванню більш послідовну, гуманну та юридично обґрунтовану модель застосування сили працівниками правоохоронних органів.

Ключові слова: вогнева підготовка, кримінальне провадження, пропорційність і необхідність, застосування зброї, судова практика ЄСПЛ, кримінально-процесуальна безпека.

Barannik R. V. Firearms training as a preventive mechanism in criminal proceedings: an analysis of judicial practice and the Criminal Procedure Code of Ukraine

Summary

The article examines firearms training as a preventive mechanism within criminal proceedings and analyzes its significance for assessing the lawfulness of police use of firearms. The relevance of the topic stems from the growing recognition that tactical police training and criminal procedural standards are deeply interconnected, since every firearm discharge becomes a subject of evidentiary analysis and judicial review under the Criminal Procedure Code of Ukraine and the case law of the European Court of Human Rights. The study argues that firearms training should be viewed not merely as a technical component of police professionalism, but as a crucial element of procedural safety capable of minimizing violations of the principles of necessity, proportionality and good faith.

Drawing on ECtHR judgments – *McCann and Others v. UK*, *Bubbins v. UK*, *Giuliani and Gaggio v. Italy*, *Armani Da Silva v. UK* – the article demonstrates that the assessment of force must be conducted based on the informational environment available to the officer at the moment of the incident rather than on retrospective reasoning. This highlights the importance of professional preparedness: an officer who acts according to established, trained behavioural models leaves behind a more structured evidentiary picture, thereby facilitating subsequent criminal proceedings.

The article examines in detail the effects of stress, tunnel vision, time distortion and other psychophysiological factors on police behaviour during high-risk incidents. Relying on David Klinger's empirical research (*Into the Kill Zone*, 2004), the author argues that firearms training compensates for cognitive limitations by enabling officers to maintain control, precision and legal compliance even under peak stress conditions.

It is emphasized that firearms training carries direct criminal procedural significance, as it determines the quality of evidence, the feasibility of reconstructing events and the legal evaluation of necessity and proportionality. Consistent, high-quality training produces predictable behavioural patterns that reduce chaotic or erroneous actions, thereby simplifying investigative and judicial assessment.

The article concludes that firearms training must be understood as a core component of preventing criminal liability risks and as an instrument ensuring the balance between effective policing and adherence to criminal procedural standards. This integrated approach supports a more coherent, humane and legally grounded model of firearm use in law enforcement.

Key words: firearms training; criminal proceedings; proportionality and necessity; use of force; ECtHR case law, criminal procedural security.

Список використаних джерел:

1. Case of *Mc Cann and others v. The United Kingdom*. Application no. 18984/91. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57943%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57943%22]}). (accessed: 06.07.2025).
2. Case of *Bubbins v. The United Kingdom*. Application no. 50196/99. Judgment. Strasbourg 17 march 2005. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-68548%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-68548%22]}). (accessed: 06.07.2025).
3. Case of *Armani da Silva v. The United Kingdom*. Application no. 5878/08. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-161975%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-161975%22]}). (accessed: 06.07.2025).
4. Klinger D. (2004) *Into the Kill Zone*. 299 p. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/kill-zone-cops-eye-view-deadly-force>.
5. *Graham v. Connor*, 490 U.S. 386 (1989). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/490/386/> (accessed: 06.07.2025).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (accessed: 06.07.2025).

Дата надходження статті: 5.08.2025

Дата прийняття статті: 16.08.2025

Опубліковано: 29.09.2025